

Pregledni rad

UDK 346:005.35

DOI 10.7251/BLCZR0120087P

COBISS.RS-ID 129589761

ULOGA I ZNAČAJ SOCIJALNOG PREDUZETNIŠTVA

Jasmina Poštin¹, Marko Konjikušić², Aleksandra Jagodić Rusić³,
Hadži Strahinja Stojković⁴

Sažetak

Tokom proteklih nekoliko decenija sve je veći i značajniji interes naučnika za oblast preduzetništva kao rigoroznog akademskog polja izučavanja, uključujući namenske naučne časopise, nastavne predmete u poslovnim školama, porast naučnih konferencija za preduzetništvo. S obzirom da se svi akteri suočavaju sa velikim izazovima kroz održiva rešenja, uticaj perspektive socijalnog preduzetništva jeste da se svet učini boljim. Cilj ovog rada jeste da se utiče na naučnike i na celokupnu javnost da se prošire znanja angažovanosti i odgovornosti, kao i uloge koje imaju pojedinci, zajednice, preduzeća, vlade u cilju unapređenja dobrobiti ljudi i planete.

Ključne reči: socijalno preduzetništvo, etičko poslovanje

Abstract

Over the past few decades, there has been a growing and significant interest of scientists in the field of entrepreneurship as a rigorous academic field of study, including dedicated scientific journals, business school subjects and an increase in scientific conferences for entrepreneurship. Given that all those involved face great challenges through sustainable solutions, the impact of the social entrepreneurship perspective is to make the world a better place. The aim of this paper is to influence scientists and the general public to expand the knowledge of engagement and responsibility, as well as the roles that individuals, communities, companies, governments have in order to improve the well-being of people and the planet.

Key words: social entrepreneurship, ethical business

UVOD

U svetu koji se suočava sa mnogim socijalnim izazovima i sa vladama koje često nisu u stanju da ponude rešenja, motivisani socijalni preduzetnici su često ključni za poboljšanje izazovnih situacija i problema (Sassmannshausen & Volkmann, 2018). Oni posluju na način da preko ostvarenog profita ispune određenu društvenu misiju. Ulažu profit ili deo profita u razvoj zajednice, bilo putem zapošljavanja ljudi koji teže dolaze do posla (osobe sa

1 University "Union - Nikola Tesla", Beograd, "Faculty of management", Sremski Karlovci, Serbia, email: famzr.edu@gmail.com

2 University "Union - Nikola Tesla", Beograd, "Faculty of management", Sremski Karlovci, Serbia

3 University "Business Academy", Faculty of economics and engineering management, Novi Sad, Serbia

4 University "Business Academy", Faculty of law for commerce and judiciary, Novi Sad, Serbia

invaliditetom, Romi, osobe starije od 50 godina života i dr.), u obrazovanje, kulturu, zaštitu životne sredine, razvoj socijalnih i zdravstvenih usluga. Ova vrsta preduzetništva se bavi prepoznavanjem i rešavanjem društvenih problema kao što su siromaštvo, nezaposlenost, zaštita životne sredine, tako što primenjuju inovativne metode i strategije. Socijalno preduzetništvo može da se odnosi na sve pravne forme poslovnih subjekata, kao što su udruženja građana, zadruge, fondacije, razvojne agencije, društva sa ograničenom odgovornošću i drugo. Vladina intervencija u obliku politike ljudskih prava i zakona o radu počela je kasno. Američko odeljenje za rad (eng. U.S. Department of Labor) nastalo je tek 1913. godine, a Međunarodna organizacija rada (eng. International Labor Organization, ILO) osnovana je 1919. godine i postala je prva specijalizovana agencija Ujedinjenih nacija 1946. godine (Markman et al., 2019). Svakako da bi se vlade, javne institucije i društvene organizacije trebalo smatrati prirodnim partnerima za postizanjem društvenih ciljeva (Zahra & Wright, 2011). Neke studije (Santos, 2012; Saxton & Benson, 2005; Stephan et al., 2014) ističu važnost podrške koju pružaju vlade, što se u velikoj meri odražava kroz visoko etično okruženje u javnom sektoru, dok bi nedostatak podrške povećao transakcijske troškove operativnih preduzeća (Pathak & Muralidharan, 2020). Pathak & Muralidharan (2020) smatraju da što je veća rasprostranjenost neetičkog ponašanja to će se članovi društva češće baviti neopravdanim radnjama, bilo da je to izbegavanje plaćanja poreza, podmićivanje zarad osiguranja lične koristi. Koji god da je slučaj u pitanju, navedeni autori smatraju da ovi članovi predstavljaju deo društva koji ličnu korist stavlja iznad koristi društva tako što se bave nepravednim delima.

LITERATURNIA ISTRAŽIVANJA

Prepoznajući važnost socijalnog preduzetništva, razvio se širok spektar istraživačke literature i akademskih aktivnosti, a poslednjih godina je ostvaren i značajan akademski napredak u razumevanju socijalnog preduzetništva (Sassmannshausen & Volkmann, 2018). Iako nije tačno poznato kada se prvi put pojavio termin "socijalno preduzetništvo" (Sassmannshausen & Volkmann, 2018), pretpostavlja se da je to bilo u akademskoj publikaciji (časopis "The Journal of Economic History") Vilijama Parkera (William N. Parker) 1954. godine. Članak je bio o različitim oblicima preduzetništva u Nemačkoj i mogao bi se smatrati polazištem u istraživanju socijalnog preduzetništva. Međutim, tačno tri decenije se niko nije doticao ove teme, osim jedne publikacije (Sassmannshausen & Volkmann, 2018), da bi 1982. godine bilo pet publikacija koje samo spominju socijalno preduzetništvo, uključujući i jednu o norveškim ženama preduzetnicama (Larson 1982). Termin socijalno preduzetništvo se tek 1984. godine prvi put stavlja u središte empirijskog istraživanja kroz dva slučaja povezana ponovo sa ženskim preduzetnicama u nordijskim zemljama (Frankel 1984). Od 1998. godine broj objavljenih studija se povećavao vremenom, a od 2005. do 2006. godine je već socijalno preduzetništvo bila aktuelna tema u istraživanju preduzetništva, da bi u 2013. godini kumulativni broj publikacija (pretraživač: Google Scholar) koje su po prvi put sadržavale tačnu frazu za pretraživanje - "socijalno preduzetništvo" bilo 20.000 publikacija. (Sassmannshausen & Volkmann, 2018).

Literatura o preduzetništvu se može odnositi na komercijalna i nekomercijalna održiva rešenja za izazove ili pak, korake ka rešenjima. Svakako bi krajnje dostignuće bilo iskorenjivanje negativnih efekata. Postojeća literaturna istraživanja koja povezuju preduzetništvo

i etiku teže ka tri glavna područja istraživanja: preduzetnička etika, socijalno preduzetništvo i preduzetništvo i društvo (Harris et al., 2009). Prema pomenutim autorima, postojeća literatura koja povezuje preduzetništvo i etiku usmerena je na preduzetničku etiku na mikro nivou gde je akcenat pre svega, na preduzetniku, zatim etičke dileme u vezi novog poduhvata ili na etičko ponašanje u firmi. Drugo rastuće područje proučavanja koje povezuje preduzetništvo i etiku jeste socijalno preduzetništvo, o kojem će se u nastavku rada diskutovati. Treće široko područje istražuje ulogu novih poduhvata između preduzetništva i društva, gde se takođe sugerise da preduzetnik može podstaći pozitivne promene tako što će odbaciti postojeće norme ili će pomoći da se stvore nove norme (Harris et al., 2009). Ovdje su uključene tematike iz ekonomske literature, pre svega ekonomskog razvoja i socijalne zaštite.

IZAZOVI SOCIJALNOG PREDUZETNIŠTVA

Socijalno preduzetništvo uključuje pojedince ili grupe koji imaju misiju da reše socijalni problem tražeći mogućnosti, baveći se inovacijama i preduzimajući visoke stepene rizika sa ograničenim resursima (Peredo & McLean, 2006). Espina i saradnici (2018) smatraju da u razumevanju uticaja na preduzetništvo treba razmotriti aktore i dostignuća u razvoju održivih rešenja, koji ne utiču samo na životnu sredinu, nego i na druge izazove kao što su siromaštvo i infrastruktura društvenih inovacija. Neosporno je da preduzetnički uticaj utiče i na angažman privatnih, javnih i aktore civilnog društva. Svakako da su mogućnosti za socijalno preduzetništvo različite od mogućnosti od onih za komercijalno preduzetništvo, po tome što su različiti načini na koji ti preduzetnici komuniciraju i reaguju na prilike (Corner & Ho, 2010). Takođe, novim načinima organizovanja i upravljanja doprinose i nova dostignuća u nauci, tehnologiji, biznsu i politici.

Studija čija se perspektiva preduzetničkog uticaja odnosi se na razvoj rešenja za velike izazove na finansijski, društveni i ekološki održiv način (Markman et al., 2019) ukazuje na nedovoljnost istraživanja između preduzetništva i velikih izazova. To znači da se malo zna o tome koje akcije se preduzimaju za rešavanje društvenih izazova u životnoj sredini koje prevazilaze firme, zajednice, tržišta, industrije, vlade i nacije i kakve vrste rešenja stvaraju (Markman et al., 2019). Prema navedim autorima ovi izazovi uključuju zagađenje, siromaštvo, nepravdu, a smatraju da različiti pojedinci, grupe i mali poduhvati mogu da se angažuju i doprinesu i donesu zamah naporima potrebnim za rešavanje velikih izazova.

„Nikada ne sumnjajte da mala grupa promišljenih, posvećenih građana može promeniti svet; zaista, to je zapravo jedino što je moguće.“ —Margaret Mead (Keys, 1982), (preuzeto iz literature: Markman et al., 2019).

Prema Markmanu i saradnicima (2019) tri glavna toka istraživanja ispitala su kako se pojedinci i firme bave i rešavaju socioekološke izazove. Prvi tok, ekološko preduzetništvo, povezuje reakcije na zagađenje, klimatske promene, krčenje šuma i druge ekološke prestupe sa preduzetničkim aktivnostima (Dean & McMullen, 2007; York & Venkataraman, 2010). Drugi tok, socijalno preduzetništvo, povezuje napore za rešavanje siromaštva, nejednakih mogućnosti i drugo, izazvanih preduzetničkim pristupima (Austin et al., 2006; Dees, 1998). Treći tok, održivo preduzetništvo, hibrid prva dva, povezuje preduzetničke napore za rešavanje društvenih i ekoloških problema (Shepherd & Patzelt, 2011).

Predzetnicima je potrebno znanje, veštine, autoritet i resursi koji su neophodni za rešavanje velikih izazova. Veliki problem predstavljaju njihovi nedostaci, odnosno nepostojanje primene upravljanja uprkos obimu izazova. Uticajni preduzetnici primenjuju ekonomsku logiku, ali daju prioritet rešavanju ogromnih izazova pre stvaranja bogatstva⁵. Markman i saradnici (2019) smatraju da, iako je sticanje materijalnog bogatstva u ovom kontekstu kritički opravdano, holistička primena stvaranja bogatstva bi bila poželjnija za ekonomije koje podržavaju socijalne i ekološke aspekte, kao što su na primer, povećanje prihoda, pristup hrani, zdravlju, obrazovanju i smanjenju zagađenja.

Članak koji daje smernice socijalnim preduzetnicima (Rangan & Gregg, 2019) koji žele da unaprede preduzeće, fokusira se na evoluciju četiri socijalna preduzetnika i dileme oko donošenja odluka sa kojima su se suočili u okviru povećanja obima svog rada i pružanja društvenog uticaja. U početku su četiri socijalna preduzetnika u datoj studiji radila na pronalaženju inovativnih rešenja za probleme u svojoj lokalnoj zajednici, gde bi svaki od njih, odatle, započeo postupak skaliranja kroz replikaciju, izvođenjem operativne efikasnosti, izvlačenjem osnovnih elemenata programa i proširivanjem na više sličnih korisnika. Nakon postizanja minimalne skale, ovi socijalni preduzetnici su tada bili spremni da razmotre kako da povećaju obim i uticaj svojih organizacija. Znači da je svaki od socijalnih preduzetnika počeo je sa rešavanjem lokalnih potreba. Na početku su se svi fokusirali na neposredni problem kako su ga videli. Njihova strast je bila da promene "svoje dvorište"⁶. Njihova misija je vremenom evoluirala kako su postali bolje informisani o svojoj svrsi i razvijanju odnosa sa novim gupama zainteresovanih strana. Ideja prilagođavanja kao odgovor na nove informacije nije nova. U socijalnom sektoru, društvena preduzeća se moraju neprestano razvijati iz različitih razloga, njihova misija je da promene život korisnika na bolje, što zahteva proširenje na korisnike.

Sve veća područja interesa zahvataju i istitivanja koji etički faktori pokreću društveno odgovorno ponašanje (Bacq et al., 2014), dok su socijalni preduzetnici sve više prepoznati po tome što pružaju rešenja za složena društvena pitanja šrom sveta (Zahra et al., 2009). Studija koja se bavila međukulturalnim poređenjem socijalne etike i socijalnog preduzetništva (Pathak & Muralidharan, 2020) iz 26 zemalja koji uključuju 93,439 individualna odgovora o socijalnom preduzetništvu iz 2015. godine, želela je da shvati kako etičke orijentacije na društvenom nivou utiču na verovatnoću da se pojedinci uključe u socijalno preduzetništvo. Identifikujući tri različita oblika etike na socijalnom nivou (etika u javnom sektoru, etika ponašanja i nesebičnost) kao regulatorne, normative i kognitivne institucije (Donaldson, 2017), ispitivali su njihov uticaj na verovatnoću da se pojedinci uključe u socijalno preduzetništvo (Pathak & Muralidharan, 2020). Koristili su paralele tri institucionalna stuba: normativnog, kognitivnog i regulatornog sa tri oblika etike za predviđanje ponude i potražnje socijalnih preduzetnika. Rezultati su pokazali da niska etička ponašanja (normativna etika) na društvenom nivou pruža mogućnost pojedincima da postanu socijalni preduzetnici, iako nesebičnost (kognitivna etika) motiviše pojedince da postanu socijalni preduzetnici, visoka etika u javnom sektoru (regulatorna etika) pruža institucionalnu podršku takvim preduzetnicima da napreduju (Pathak & Muralidharan, 2020). Pat-

5 Markman, G., Waldron, T., Gianiodis, P., Espina, M. (2019). E Pluribus Unum: Impact Entrepreneurship as a Solution to Grand Challenges. *Academy of Management Perspectives*. 33(4), 372p.

6 Rangan V.K., Gregg T. (2019). How Social Entrepreneurs Zig-Zag Their Way to Impact at Scale. *California Management Review*, 62(1), 70p.

hak & Muralidharan (2020) takođe smatraju da povećana imigracija u drugim zemljama može izmeniti postojeće etičke standarde na društvenom nivou.

ZAKLJUČAK

Kao i opšta populacija, javnost, mediji, tako i naučnici gledaju da ukažu na najveće probleme u svetu, među kojima su i zagađenje, siromaštvo i dok se krećemo ka održivim rešenjima, drugi se problemi pogoršavaju i pojavljuju se novi izazovi (Markman et al., 2019). Za unapređenje preduzetništva potrebna je integracija mnogih disciplina kao što su ekonomija, nauke o životnoj sredini, sociologija i kao što Markman i saradnici (2019) smatraju, potrebni su multidisciplinarni istraživački timovi koji će imati znanja da sagledaju širinu i dubinu problematike, da bi pomoću takvog znanja razumeli, integrisali i predviđali složene interakcije velikih izazova. Pomenuti autori takođe smatraju da nacionalne etičke institucije mogu međusobno komunicirati i doprineti nacionalnim preduzetničkim uslovima, a to su mehanizmi za raspodelu resursa koji pokreću otkrivanje i traženje mogućnosti na nivou pojedinca, čije rezultate regulišu institucije specifične za naciju (Ács et al., 2014), gde bi cilj bio na višem nivou, u smislu uključivanja i rešavanja velikih izazova.

LITERATURA

1. Ács, Z.J., Autio, E., Szerb, L. (2014). National systems of entrepreneurship: Measurement issues and policy implications. *Research Policy*, 43, 476-494.
2. Austin, J.E., Stevenson, H., Wei-Skillern, J. (2006). Social and commercial entrepreneurship: Same, different, or both. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30(1), 1-22.
3. Bacq, S., Hartog, C., Hoogendoorn, B. (2014). Beyond the moral portrayal of social entrepreneurs: An empirical approach to who they are and what drives them. *Journal of Business Ethics*, 133, 703-718.
4. Corner, P.D., Ho, M. (2010). How opportunities develop in social entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 34, 635-659.
5. Dean, T.J., McMullen, J.S. (2007). Toward a theory of sustainable entrepreneurship: Reducing environmental degradation through entrepreneurial action. *Journal of Business Venturing*, 22, 50-76.
6. Dees, J.G. (1998). Enterprising nonprofits. *Harvard Business Review*, 76, 54-69.
7. Donaldson, T. (2017). Donaldsonian themes: A commentary. *Business Ethics Quarterly*, 27, 125-142.
8. Espina, M.I., Phan, P.H., Markman, G.D. (Eds.). (2018). Social innovation and sustainable entrepreneurship. UK: Edward Elgar Publishing. Cheltenham.
9. Frankel, G. (1984). Nordic Female Entrepreneurs. *Equal Opportunities International*, 3(4), 24-29.
10. Harris, J.D., Sapienza, H.J., Bowie, N.E. (2009). Ethics and entrepreneurship. *Journal of Business Venturing*, 24(5), 407-418.
11. Larson, K.A. (1982). Role Playing and the Real Thing: Socialization and Standard Speech in Norway. *Journal of Anthropological Research*, 38(4), 401-410.
12. Markman, G., Waldron, T., Gianiodis, P., Espina, M. (2019). E Pluribus Unum: Impact Entrepreneurship as a Solution to Grand Challenges. *Academy of Management Perspectives*, 33(4), 371-383.
13. Pathak, S., Muralidharan, E. (2020). Societal Ethics and Social Entrepreneurship: A Cross-Cultural Comparison. *SAGE Publications Inc.*, 54(2/3), 180-208.

14. Peredo & McLean (2006), op. cit.; J. Gregory Dees, "The Meaning of Social Entrepreneurship," *Kauffman Center for Entrepreneurial Leadership*, 1998.
15. Rangan V.K., Gregg T. (2019). How Social Entrepreneurs Zig-Zag Their Way to Impact at Scale. *California Management Review*, 62(1), 53–76.
16. Santos, F.M. (2012). A positive theory of social entrepreneurship. *Journal of Business Ethics*, 111, 335–351.
17. Sassmannshausen, S.P., Volkmann, C. (2018). The Scientometrics of Social Entrepreneurship and Its Establishment as an Academic Field. *Journal of Small Business Management*, 56(2), 251–273.
18. Saxton, G.D., Benson, M.A. (2005). Social capital and the growth of the non-profit sector. *Social Science Quarterly*, 86, 16–35.
19. Shepherd, D.A., Patzelt, H. (2011). The new field of sustainable entrepreneurship: Studying entrepreneurial action linking "what is to be sustained" with "what is to be developed." *Entrepreneurship Theory and Practice*, 35, 137–163.
20. Stephan, U., Uhlaner, L.M., Stride, C. (2014). Institutions and social entrepreneurship: The role of institutional voids, institutional support, and institutional configurations. *Journal of International Business Studies*, 46, 308–331.
21. York, J.G., Venkataraman, S. (2010). The entrepreneurenvironment nexus: Uncertainty, innovation, and allocation. *Journal of Business Venturing*, 25, 449– 463.
22. Zahra, S.A., Gedajlovic, E., Neubaum, D.O., Shulman, J.M. (2009). A typology of social entrepreneurs: Motives, search processes and ethical challenges. *Journal of Business Venturing*, 24, 519–532.
23. Zahra, S.A., Wright, M. (2011). Entrepreneurship's next act. *Academy of Management Perspectives*, 25, 67–83.